

891.71

U-56

831.71
U-56

19 NOV 2010 09/2006
Հրասարակոթինի ՎԱՐԳԱՆ ԱՅՎԱԶՆԵՆԻ

04 OCT 2010

Ա. 2.

1 2 2 11 = 9

Բ Է

ՄԻՐԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ

Արեւելեան գրոյց

ԹԱՐԳԱՆ. ՌՈՒՍՏԱՆԻՑ

ՍԱՄԱՐՂԱՆԴ

ՏՊԱՎԻՄԱԳՐԱՏՈՒՆ Բ. ՂԱԶԱՐՅԱՆ ԵՒ Կ. ՍԻՐԵԱՆ
1911

31 JUL 2013

MMS VON B F

13522

MMS TCO 10

I.

Հին ժամանակները՝ Ասիայի հարուստ Մուսուլ քաղաքում՝ ապրում էր ամենրից յարգուած Մահմէդ Ալի անունով մի ծերունի։ Զատերը նրան ճանաչում ու մեծարում էին իր անհամար հարստութեան ու բոլոր երկիրների հետ ունեցած ընդարձակ առևտրի պատճառով։ Ուրիշները նրան զովարանում էին իր հիւրասիրութեան ու աղուհացի համար։ Նրա ճոխ ապարանքը բաց էր ամեն մի պանդուխտ մարդու առաջ, ով էլ որ լինէր։ Այնտեղ միատեսակ սիրով էին ընդունում մտնող հիւրին, հարուստ լինէր՝ թէ աղքատ, օտարական՝ թէ հայրենակից։ Նրան տանում էին փարթամօրէն կահաւորուած սենեակները և ամէն կերպ ծառայում էին նրան։ Ամեն ինչ նրա տրամադրութեան տակ էր, և՛ բազանիք, և՛ ուտելիք, և՛ օթեան։ Ոմանք էլ Մահմէդ Ալուն սիրում էին նրա լուսամիտ բանականութեան և անկեղծ բնաւորութեան համար։ Երկրի ամիրապետը ծանր ու շփոթ ժամանակներում նրան հրաւիրում էր խորհրդակցութեան, և իմաստուն ծերունին միշտ խաղաղասէր ու մտացի խորհուրդներ էր տալիս։ Մուսուլի բնակիչները այնպէս էին յարգում նրա խօսքը, որ զժուարին պարագաներում նրան էին դի-

4857-2010

թեան հպարտ գիտակցութիւնը, իսկ աչքերը վառուում էին, կարծես իրանց առաջ տեսնելով մի ինչ որ բարձր, գրաւիչ բան:

—Այդ հեշտ չէ, որդեակ, — հանդարտ պատասխանում էր հայրը, շոյելով նրա գանգրահեր գլուխը: — Դժուար է հասկանալ ու գտնել իսկական մեծութիւնը:

—Ես ուզում եմ բարի լինել, — ասում էր դեռ մանուկ ժամանակ Նուրէղգիւնը, մտախոհ նայելով գէպի փողոց:

Այնտեղ, ամառուայ կիզիչ օրերին, փառու և խեղդուկ օդի մէջ գնում էին ստրուկները բաց գլխով, քեռնաւորուած էշերի և ուղտերի մօտով ծանր քայլելով. անցնում էին ծառաները, փութալով իրանց տէրերի յանձնարարութիւնները կատարելու: Վաղ էին տալիս չարսաններով ծածկուած աղքատ ընտանիքների կանայք իրանց տնային հոգսերով. իսկ աւելի հեռուն մի որ և է մուրացիկ տղայ, ամբողջովին պատառտուած շորերով ու կեղտոտ, մի հով անկիւն էր որոնում այրող արևից պահպանուելու համար: Եւ Նուրէղգիւնը, փողոց նայելով, աղամայ մտածում էր՝ թէ ինչպէս իրա համար լաւ ու զով է իր հօր քարաշէն ապարանքում, որտեղ ամեն ինչ այնքան առատ է, իսկ այնտեղ, փողոցում, մարդիկ առանց հանգստի իրանց ապրուստի հոգսովն են տարուած, և շատերն էլ, ինչպէս այդ

ցնցոտիներով տղան, չը գիտեն՝ ուր թաղնուեն չազից ու ծարաւից: Եւ արցունքով լցուած Նուրէղգիւնի աչքերը դառնում էին գէպի հայրը: Հայրը հասկանում էր նրան, քնքշաբար շոյում նրա գլուխը և ծառային ուղարկում էր մուրացիկ տղայի յիտեից: Ծառան հրաւիրում էր նրան հանգստանալ Նուրէղգիւնի հօր հիւրամեծար յարկի տակ: Մուրացկանին տալիս էին կերակուր ու հագուստ, քաջայերում փաղաքշական խօսքերով, և նա դուրս էր գալիս այնտեղից ուրախ, առջից, օրհնելով Երկինքը:

Աւելի ուշ, երբ Նուրէղգիւնը չափահաս էր դարձել և կարող էր իրա համար սրտի ուղած պարագմուէրը գտնել, յաճախ առաւօտ կանուխ նա ուր որ գնում էր, առանց տնեցիներից մէկն ու մէկին մի բան ասելու:

Այդ մասին գիտէին մուրացկանները, անտուններն ու հիւանդները: Նա նրանց օգնում էր ինչպէս և ինչով որ կարողանում էր: Նրա հօր առատաձեռնութիւնը նրան թոյլ էր տալիս դուրս բերելու աղքատին չքաւորութիւնից. բայց ամենից աւելի սիրում էր նա խնամք տանել ախտաւորներին, ծերունիներին ու մենաւորներին, ծառայելով նրանց և օգնելով բժշկական ճարերով, չը վարչելով ոչ մի անմարդու հիւանդութիւնից, չը վախենալով ոչ մի վարակումից: Նրա սրտազին կարեկցութիւնն ու բարի խօսքը

միշտ սփոփանք էին վշապանների համար և կակղացիում էին Ասածու և մարդկանց դէմ չարացածների սրտերը:

Յաճախ տեսնում էին քաղաքի բնակիչները՝ թէ ինչպէս նա երեկոյեան տուն էր վերադառնում իրա մօտ տանելով մի որ և է մութացկանի կամ հիւանդի, իսկ նրա շորս բոլորը և նրան ղրմաւորելու համար վազվզում էին երեխաները սրբախ ճիչերով: Իրա մօտ առաջնորդելով հիւրին, Նուրէղգինը հողածուլեամբ ու քնքշութեամբ գոհացնում էր զժրատի բոլոր կարիքները, յետոյ դուրս էր գալիս երեխաների մօտ, և մի առանձնացած անկիւն գտնելով՝ նըստում էր գետնին երեխաներով շրջապատուած, պատմում էր հրաշալի հէքիաթներ, երգում նրանց հետ երգեր ու ազօթքներ: Այդ բոլորը նա անում էր այնպէս անաղմուկ, համեստ ու աննկատելի, որ շատ րիչերն էին իմանում նրա այդ արարքների մասին, և նրա եղբայր Ջափարը շատ անգամ զարմանում էր՝ թէ սրբախի ուրախութիւն են առթում այդ զրազումները իր կրտսեր եղբորը:

Այդպէս մեծացան եղբայրները, և չը նայելով նրանց բարբերի ու ցանկութիւնների անհամեմութեան, նրանք շատ սիրով էին ու միմեանց նուիրում:

II

Ջափարը քսան տարեկան էր արդէն: Նա երազում էր՝ թէ ինչպիսի փառաւոր ու մեծ զարմունեւթիւն ընտրէ իրա համար: Նա կըրթում էր ու շատ ջնոհներով տէր, օժտուած՝ զարմանալի ճարտիկութեամբ և ոյժով: Նրա պէս ձի հեծնող ու նետաձիգ չը կար ամբողջ Մուսուլում:

— Սիրապարծութիւն, փառք եմ ուզում, — շնչում էր կրակոտ պատանին.

Եւ ահա դիպուածը նրան օգնեց:

Նրանց երկրի ամիրապետը հարեան պետութեան հետ պատերազմ սկսեց: Երկու կողմն էլ կուում էին մոլեղնութեամբ:

Ամիրապետի ամենալաւ զօրավարները սպանուեցին, և նրա զօրքերը սկսեցին պարտութիւն կրել: Ջափարը վճռեց, թէ իրան հռչակ ձեռք բերելու ժամանակը հասել է, և սկսեց հօրը խնդրել, որ արձակէ իրան՝ պատերազմի վնասու:

— Մեծ, հռչակուած մարդ կը վերադառնամ եւ քեզ մօտ, հայրը, — ասաց նրան Ջափարը, հրամեշտ տալով:

Ծերունին՝ լուռ և տխուր՝ ճանապարհ դրեց որդուն:

Անցաւ մի տարի, երկուսը, երբորդը...

Պատերազմը վերջացաւ: Այդ ժամանակամիջոցում երկուսսարդ Ջափարը իր հնարամիտ ու յանդուգն քաջագործութիւններով անուն էր հանել և վերջիվերջոյ նշանակուել էր զօրավար: Նա կատարելապէս ջախջախել էր թշնամու զօրքերը, նուաճել մի քանի քաղաք և վերցրել քաղաքիւ գերիներ: Նրա յաղթութիւնները չնորհիւ ամիրապետի իշխանութեան սահմանները լայնացել էին, և գրաւուած քաղաքները նրան ստիպուել էին հարկ վճարելու:

Եւ ահա Մուսուլ քաղաքի համար հասաւ մեծ տօնը. պատրաստուած էր մի հազուագէտ ու չքեղ հանդէս: Մեծանուն հռչակաւոր զօրավարը, վերադառնալով պատերազմից զօրքերի ու գերիների հետ, պէտք է մեծարանքներով անցնէր իր հայրենի քաղաքով: Ժողովրդի բազմութիւնը հաւաքուել էր քաղաքի դռների մօտ: Գորգեր ու ծաղիկներ էին փռել ճանապարհին, որով անցնելու էր յաղթական Ջափարը, քաղաքի փառքը, երկրի պատիւը, ամիրապետի սիրելին: Ծեր ու երիտասարդ, կին ու երիտայ, ամենքն էլ անհամբերութեամբ ու ցնծութեամբ սպասում էին, լարուած հայեացքներով հեռուն նայելով: Ահա երևաց դանդաղ առաջացող թափօրը: Ամենից առաջ, գեղատեսիլ նծոյզի վրայ նստած, գալիս էր Ջափարը: Ամբողջ ալեկոծուէց. հաղաբաւոր հետաքրքիր աչքեր նրա վրայ

սեւեռեցին իրանց հայեացքները, և հիացման աղաղակներ ողջունում էին նրան և ուղեկցում բոլոր փողոցներում: Յաղթողի յետևից բերում էին գերիներին, շղթայակալ ու զօրքերով շրջապատուած:

Ծերունի Մահմէդ Ալին որդուն գիմաւորելու համար քաղաքի դռների մօտ չէր դուրս եկել, այլ սպասում էր նրան իր տան շէմքում, կրտսեր որդու ուսին յենուած: Նուրէդդինը անհամբեր ուրախութիւն էր արտայայտում, բայց ծերունին հանգիստ էր ու վեհաշուր:

Մօտենալով հայրական տանը՝ Ջափարը ձին կանգնեցրեց, ցած թռաւ և պայծառացած գէմքով՝ յուզուած մօտեցաւ հօրը: Լուսթիւն տիրեց չորս կողմ...: Հերոսը մինչև գետին խոնարհուեց հօր առաջ, և երբ ծերունին բարձրացրեց ու գրկեց նրան, Ջափարը կամաց հարցրեց.

— Հայր, մեծ եմ ես:

— Ո՛չ որդեակ,— ցած, հազիւ լսելի ձայնով պատասխանեց ծերունին:

Այդ խօսքերը ոչ ոք չը լսեց, բայց ամենքն էլ տեսան՝ թէ ինչպէս մթազնեց գէմքը, ինչպէս արտասուքներ երևացին այն մարդու աչքերին, որի հայեացքի առաջ իրար խանոնուած ու անկարգ փառչում էին թշնամիները. ամենքը տեսան՝ թէ ինչպէս գլուխը բաշ տուած մօտե-

յաւ նա ձիուն ու վրան ցատկելով՝ շարունակեց ճանապարհը, մտայլ ու մտածկոտ։ Նրան այլ ևս չէին ուրախացնում ոչ հիացման աղաղակները ամբոխի, ոչ էլ փողոցներում ախուռած ու ամեն կողմից նրա ստրերի առաջ թափուտ ծաղիկները։

Ջուտով լուր տնարածուեց՝ թէ մեծ զօրավարը, պետութեան նեցուկը, անհետացել է յայտնի չէ նրա։

III.

Մի քանի տարի անց, Արեւելքի մի մեծ տէրութեան մէջ յայտնուեց մի երիտասարդ զինակաւ, որ շուտով ամեն կողմ հռչակ հանեց։ Ամեն տեղ խօսում էին՝ թէ ինչպէս նա դարմանալի կերպով թագաւորին բժշկել էր ծանր հիւանդութիւնից։ Պատմում էին՝ որ առողջացած թագաւորը նրան առաջարկել էր վարձատրութիւն, ինչ որ կը ցանկանայ։ Երիտասարդ զինակաւը խնդրել էր նշանակել իրա համար աւագոտ տափաստանի մի մասը, և հետքելով ոտպելու և պարարտացնելու նոր եղանակ՝ կարճ միջոցում դարձրել էր անապատը ծաղիկաւտ պարտէզի և ներկայացրել պետութեան՝ նրանից օգտուելու։ Մինչև այդ ժամանակ ամայի ամբողջ դաւաճներ կարող էին այժմ բնակելի դառնալ։ Երկրի հարստութիւնը դրանով աւելացաւ, և

ժողովուրդը փառաբանում էր երիտասարդ զինակաւի Զաֆարին, համարելով՝ թէ նա բրնձեղէն բոլոր զաւանթները թափանցել է։ Բայց ոչ որ չը զիտէր՝ թէ նա սքոռեղացի է, և ամենքն էլ նրան ընդունում էին իբրեւ Երկրից առարուած։

Մի անգամ, ամառային մի խաղաղ երեկոյ, համեստ հագնուած մի երիտասարդ մտաւ Մասուր, և հանելով Մահմէդ Ալու աղաբանքին՝ մուտքի գուռը թակեց։ Երբ ծառան բաց արեց, նա՝ իր գէմը վերարկուով ծածկելով՝ խնդրեց իրան առաջնորդել տանտիրոջ մօտ։ Ծառան սկզբում սիրա չէր անում ներս թողնելու խորհրդաւոր անձանօթին, բայց վերջապէս տեղի տուեց նրա յամառ խնդրերին և եկուորին տարեց տանտիրոջ ննջարանը։ Մահմէդ Ալին՝ դահաւորակի վրայ ընկողմանած՝ սուրճ էր վալելում։ Անձանօթը համեստօրէն կանգնեց դռների մօտ և սովորական ողջոյնը տուեց տանտիրոջ։ Նրա ձայնը առնելուն պէս՝ ծերունին սարսուռաց։

— Զաֆար, դո՛ւ ես։

— Նո՛ւ եմ, — պատասխանեց Զաֆարը։

— Ո՛ր էիր դու մինչև այժմ, — բացականչեց հայրը, նետուելով նրան ընդառաջ։

— Փառք էի վնասում, և ահա ես գտել եմ այն։ Աստ, դու լսել ես որ և է բան այն երեւելի

բժշկի մասին, որ բուժել է մի թաղաւորի: Լսել
ես դու այն մեծ գիտնականի մասին, որ առա-
ջոտ անապատը պտղաբեր հողի է վերածել:
Այն ես էի: Այժմ ոչ թէ իբր երկիր աւերող, ոչ
թէ ոչնչացնող սրով, այլ խաղաղութեան ուստով
եմ եկել քեզ մօտ: Բոլոր ազգերը, թէ մեր և
թէ օտար, փառաբանում են իմ անունը: Աստ,
այժմ դու խոստովանում ես իմ մեծութիւնը:

Ծերունին տխրութեամբ նայեց նրան ու
կամաց՝ բայց հաստատուն ձայնով պատասխա-
նեց.

—Ո՛հ:

—Դարձեալ ոչ,—բացականչեց որդին՝ հօր
պատասխանով չանթահարուած և ծանր հառա-
չելով՝ խոնարհ գլուխ տուեց հօրը, դուրս ելաւ և
նորից հեռացաւ իր ծննդավայր քաղաքից:

IV.

Անցաւ մի քանի տարի էլ: Արեւելքի բոլոր
քաղաքներում հիացմունքով էին կարդում մի
նոր անուանի բանաստեղծի ոտանաւորները:
Նախկին բանաստեղծների փառքը նսեմացել էլ
նրա առաջ, ինչպէս ասողերը հրափայլ արևի
առաջ: Ամեն տեղ կարդում էին նրա բանաս-
տեղծութիւնները. թէ ծեր, թէ երիտասարդ
երկիրը էին բարձրացնում Ջաֆարի անունը:
Նրա հռչակը եկաւ հասաւ և իր հայրենի

քաղաքը:

Մուսուլի ամիրապետը՝ լսելով այդ մասին՝
հրամայեց գտնել նրան և հրաւիրել արքունի
բանաստեղծ լինելու: Բայց Ջաֆարը անյայ-
տութեան մէջ թաղնուեց, և ոչ ոք նրա մասին
ոչինչ չիմացաւ, բացի անունից:

Մի անգամ, առաւօտ կանուխ, Մահմէդ
Ալու աղաբանքին մօտեցաւ փոշոտուած, յոգ-
նած մի մարդ, ցուպը ձեռքին: Չը նայելով նրա
աղքատիկ հագուստին ու թալկացած դէմքին,
ծառաները ճանաչեցին Ջաֆարին: Յնժու-
թեան աղաղակները տարածուեցին ամբողջ
տունը, և նրան առաջնորդեցին ներքին սենեակ-
ները: Այդտեղ Ջաֆարը գտաւ իր հօրը, որ
առաւօտեան աղօթքն էր անում: Տարիները
կորացրել էին ծերունուն, խորշոմները ծածկել
էին նրա դէմքը. բայց խելքով ու բարութեամբ
գեղուն միկնոյն յստակ նայուածքով, նոյն առա-
ջուայ սիրով դարձաւ նա որդուն, աղօթքը
վերջացնելուց յետոյ: Ծերունին նրան զրկել
ուզեց, բայց որդին՝ նրա առաջ ծնկի գալով՝
յուզուած ձայնով հարցրեց.

—Նորից ահա եկայ քեզ մօտ, հայր, բո-
ղատալճիւղը լսելու ցանկութեամբ վառուած:
Իմ ոտանաւորները հոգեկան սիրտմանք ու վայելք
են տալիս ամենքին, թէ հարուստներին, թէ
աղքատներին: Անունս էլ յաւիտեան հռչակուած

է. իմ զրաժները չեն մեռնելու և իմ մահից յետոյ էլ կարդացուելու են այնպէս, ինչպէս այժմ։ Աստ, խոստովանում ես դու իմ անձու թիւեր։ Ծերունին բարձրացրից նրան գետնից, և ամուր գրկելով՝ կամաց շնչաց։

—Ամոստում եմ քեզ, սրդիս, բայց դու գեռ չես գտել՝ թէ ինչո՞ւն է խկական մեծութիւնը։

—Բայց ես կը գտնեմ այն, — բացականչեց՝ Զափարը։

—Յետեից ընկնելով՝ դու չես կարող ձեռք բերել այն, — նկատեց հայրը։

Գլուխը քաշ պցամ՝ դուրս եկաւ Զափարը և նորից ծածկուեց իր հայրենի քաղաքից։

V.

Չինգ տարի էր անցել։ Մի հանդարտ լուսնեակ գիշեր՝ ծերունի Մահմէդ Ալին գուրս եկաւ իր տան կտուրը՝ թարմ օդ շնչելու։ Նա մտորուն նայում էր աստղադարձ վճիռ երկնքին։ Գլուխը իջեցնելով՝ նա յանկարծ նկատեց ներքեում ապարանքի պատերի մօտ գեղեցիկ մի մարդու ստուերը, որ կարծես չէր համարձակում դուռը թափելու։ Ծերունին սկսեց սուշադրութեամբ նայել ցնցոտիներ հագած այդ մարդուն։ Դատելով նրա բոքիկ ոտներից ու բաց զլսից՝ Մահմէդ Ալին վճռեց, որ դա մի անապատական գէրվիշ է։ Նա կռացաւ ու սկսեց կանչել։

4857 - 2010

— Զամարձակ դարկ դուռը, ու՛ր պանդուխտ։ Յերեկ թէ գիշեր՝ իմ տունը միշտ բաց է ճամբորդների համար։

Լսելով այդ ձայնը գէրվիշը սարսուռաց ու հեռու թռաւ պատից, աչքերը վեր բարձրացրնելով՝ որ տեսնէ խօսողին։ Լուսինը լուսաւորեց նրա նիհարած գէմքը։ Եւ իր թոյլ աչքերով անգամ՝ ծերունին խկոյն ճանաչեց սրբուն, չը նայելով սրա ծերացած ու սոսկալի կերպով մաշուած գէմքին։

— Զափար, դռանկո։

— Հայր, — լուսեց ներքեից, և հեկեկանքներն ընդհատում էին Զափարի ձայնը։ — Հայր, նայիր. ես հրաժարուել եմ ամեն ինչից, որ կայ աշխարհում։ Հարստութիւն, մեծարանք, փառք, այդ ամենը ունայն է, ևս այդ հասկացայ։ Եւ ահա գնացել եմ անապատ և միայն Աստծուն եմ տալիս իմ բոլոր մտածումներն ու կեանքը։ Խիստ պահեցողութեամբ, անզաղրում աղօթքով ու ծանր գրկանքներով ես ծառայում եմ Աստծուն և միայն նրանից եմ սպասում փառքի պատկը։ Ես հրաժարուելի աշխարհային պատիւներից, հասկանալով թէ սրբան չնչին ու փոքր էի ես իմ գոռոզութեան մէջ, և ահա այժմ ինձ սուրբ են կոչում, և ամեն կողմից ինձ մօտ են թափւում աշակերտներ։ Բայց այդ բոլորը ինձ չէ ուրախացնում և ես միայն քո դա-

տալճուին կը հաւատամ: Ասա, հայր, ես քեզ հասկացել եմ, հասել եմ ճշմարիտ մեծութեան:

Ջափարը լռեց, սրտի տրոփիւնով պատասխանի սպասելով: Ծերունին լուռ տրամութեամբ նայեց նրան և վերջապէս ասաց.

— Ի՛նչ օգուտ քեզ իմ հաւանութիւնը, որդեակս: Քո խիղճը ինքն է ասում քեզ, որ դու դեռ չես գտել ճշմարիտ մեծութեան ուղին, որովհետեւ քեզանում դեռ այնքան զօրեղ է հրապարտութեան ու ինքնասիրութեան ուղին:

Այդ պատասխանը կայծակնահար արեց Ջափարին: Նա թերուեց պատին ու խուլ կերպով հեկեկաց: Ծերունին շտապեց իջնել կտուրից՝ որդուն ներս բերելու. բայց երբ գուրս եկաւ փողոց, Ջափարը անհետացել էր արդէն:

V I.

Չատ շուտով մի ահուելի թշուառութիւն հասաւ այդ երկրին: Դարձեալ սարսափելի պատերազմ սկսուեց հարեան ամիրապետի հետ: Սա առիթ էր որսնում յետ վերցնելու իր կորցրած բաղաքները, որ խիլ էր զօրավար Ջափարը առաջին պատերազմին: Այս անգամ Մուսուլի ամիրապետի զօրքերը չը դիմացան կատաղի թշնամու զօրութեան. նրանք ջախջախուեցին ու փախան: Չատ քաղաքներ, որոնց թուում և Մուսուլը, առնուեցին ու կործանուե-

ցին: Առանձնապէս վնասուեց Մահմէդ Ալին. թշնամիները նրանից վրէժ առան՝ իբրեւ հայրը իրանց այնքան ատելի Ջափարի: Իրան Ջափարին չը գտնելով Մուսուլում, նրանք կողոպտեցին ու քանդեցին այն ամենը, ինչ որ ունէր Մահմէդ Ալին: Դարերով հաւաքուած գանձերը յափշտակեցին. հրդեհի բոցերին կուլ դնացին նրա աղարանները. ծառաների մի մասը կոտորուեց, մի մասն էլ գերի տարուեց: Բայց ծերունու համար ամենից ծանր էր տեսնել թէ ինչպէս չզլթայակապ գերի էին տանում գլխից վիրաւորուած իր հեզ նուրէղգինին, իր ծերութեան ուրախութիւնն ու նեցուկը: Եւ ոչ միայն նուրէղգինի հայրն ու ընտանիքն էին ողբում նրան, այլ և բարձրագոյն հեծեմանքներով ու ողբերով ճանապարհ էր զցում նուրէղգինին Մուսուլի բնակիչների ահագին բազմութիւնը, առաւելապէս աղքատները: Իսկ նա գնում էր հանգարտ ու խոնարհ, գլուխը բաշ արած. բայց նրա արտասուքով լի աչքերը տրամութեամբ նայում էին հայրենի քաղաքին ու թանկագին մերձաւորներին:

Մահմէդ Ալին չէր ամոսոսում ոչ իր հարստութիւնները, ոչ էլ իր փարթամ կեանքը: Բայց նրա սիրտը ցաւում էր, երբ մտածում էր որդու վրայ և տեսնում նուրէղգինի կնոջ անմխիթար կսկիծը: Վշտից ու արտասուքներից փշտցաւ

ծերունու տեսողութիւնը և շուտով նա բարորակին կուրացաւ։

Բայց, չը նայելով իր կորուստներին ու կուրութեան, Մահմէդ Ալին առաջուայ նման հաւասարակ ոգտակար էր մարդկանց։ Նա մոռանում էր անձնական լիշար մերժաւորի դժբախտութիւնը տեսնելիս։ Երբ նա գիտւմ էր շուկայով, կորաբամակ ու հին հագուստներով, իր սրբու զեռահասակ կնոջ ուղեկցութեամբ, մարդիկ միևնոյն ուրախութեամբ զիմաւորում էին նրան և հրաւիրում իրանց մօտ հանդստանալու և կազդուրուելու։ Զատերը հէնց այդպէս զիմում էին նրան խորհուրդ հարցնելու կամ մխիթարանք լսելու, և նա առաջուայ պէս սրտին շատ մօտ էր ընդունում ուրիշի ցաւը կամ դժուարին կացութիւնը։

Նա դարձաւ բարձր խեղճերի բարեկամը, որոնք առաջ նուրէզգլինի մօտ էին որսնում ափովանք ու օգնութիւն։ Սիրում էր նա նրանց հետ միասին ժամանակ անցկացնել, գործաւից լսում էր՝ ինչպէս նրանք արտասուաւի աչքերով յիշում էին նուրէզգլինին և միմեանց ընդհատելով՝ պատմում էին նրա սիրոյ ու գլծութեան մեծ գործերի մասին։

Մահմէդ Ալու հարստութիւնն ընկերներին սմանք առաջարկում էին նրան ոչ միայն պատարաստի բնակարան, այլ և գրամ՝ առուտուրը

վերսկսելու համար։ Բայց Մահմէդ Ալին հանդիտու հաստատ հրաժարում էր ամեն բանից, որովհետեւ Աստու կամքն էր տեսնում իր ճակատագրի մէջ. մարդկանցից ընդունում էր միայն, ինչ որ անհրաժեշտ էր քաղցից չը մեռնելու համար։

Ամենին էլ դարմանում էին՝ թէ ինչպէս առողջ ու համբերատար կերպով տանում էր նա իր ծանր կացութիւնը։ Բայց ոչ որ չէր տեսնում, ինչպէս ծերունին, պիշերները տան կտրի վրայ նստած, կարօտից խոր հառաչներ արձակելով՝ սրտամորմար հեծեծում էր. «Զաւակներս...»։

VII.

Մի մարդ միայն լսեց ծերունու այդ սղալի ձայնը։ Զափարն էր այդ, որ նորից վերադարձել էր անապատից։ Նա երկար թափառել էր, միշտ որսնելով մեծութեան հասնելու ճանապարհը. բայց վերջով երջայ նրա մտրի ու առողջութեան ոյծերը սղառուել էին, և նա՝ իրան ալ ևս անպէտք համարելով որ և է մի մեծ գործի՝ յուսահատութեան էր հասել և մոռնում էր վերջ տալ կեանքին։

Նա գէպի Մուսուլ էր ուղղուել վերջին անգամ հօլն ու կորօրը տեսնելու և նրանց հրաժեշտ տալու համար։ Եւ յանկարծ ճանապարհին հարկան զիւղերի բնակիչներից խմացի էր

Մուսուլ քաղաքին վիճակուած դժբախտութեան
և իր հօր ու եղբոր մասին: Այդ լուրը մի սոս-
կալի հարուած եղաւ Ջափարի համար, և նա
տանջուած էր այն գիտակցութեամբ, որ նա ինքն
էր: փառքի յետից ընկնելու նրա առաջուայ
անզուսպ ցանկութիւնն էր զլխաւոր պատճառը՝
իր հօրը հասած թշուառութիւններին:

Մութն ընկել էր, երբ մօտեցաւ իր հայ-
րենի քաղաքին: Նրան ծանր էր տեսնել աւե-
րակներ այն տեղում, ուր առաջ հայրենական
ապարանքն էր կանգնած, և նա վհատուած սրը-
տով սկսեց թափառել ամայի փողոցներում:
Այդպէս թափառելիս՝ նա տեսաւ մի մեծ տան
կարի վրայ մի ծերունու: Իր նիհար կնճռոտած
ձեռքերով ծնկերը գրկած՝ նստել էր ծերունին,
և վշտահար օրօրում էր այս ու այն կողմ: Նրա
սրտաճմլիկ հեծեծանքները հառան մինչև Ջա-
փարի տկանջները:

— Զաւակներս, զաւակներս:

Ջափարը յուզուած սկսեց նայել այդ ծե-
րացած կայր դէմքին, որ լուսաւորուած էր
լուսնի լոյսով, և լաւ մտիկ տալով՝ ճանաչեց
իր հօրը. նա ուզում էր ձայն տալ նրան, երբ
յանկարծ տեսաւ, որ մի երիտասարդ կին բար-
ձրացաւ կտուրը: Իր եղբոր ամուսինն էր: Նա
ծնկի վրայ եկաւ ծերունու մօտ և զլուխը նրա
ուսին կռթնցնելով՝ ծանր հառաչեց: Ծերունին

ընթշութեամբ սկսեց շոյել նրա զլուխը և ցած
ձայնով խօսել հետը: Զափալը լսեց միայն
վերջին խօսքերը:

— Ես միշտ յոյս աւնեմ, որ իմ որդի Ջա-
փարը կը վերադառնայ մեզ մօտ, և մենք այն
ժամանակ այսպէս մենակ չենք լինի:

Բայց Ալփաիման, Նուրէդդինի կինը, ան-
յուսալի կերպով օրօրեց զլուսն ու ասաց.

— Զափարը չէ կարող Նուրէդդինի տեղը
բռնել. նա ինձ համար օտար է, ևս նրան բո-
լորովին չեմ ճանաչում: Եւ նա ընտանեկան ու
աշխատաւոր կեանքի համար չէ ստեղծուած.
Նա միայն իրան է սիրում և իր փառքն է որո-
նում:

— Այդ ճիշտ է, Ալփաիմա, — տխրութեամբ
ասաց ծերունին, — բայց դու չը գիտես՝ թէ նա
ինչ ազնիւ սրտի տէր է: Եթէ նա միայն իմա-
նար մեր դժբախտութեան մասին, անտարակոյս
իր ձեռքից եկածը կանէր մեզ օգնելու համար:

Բայց Ալփաիման զառնութեամբ յարեց.

— Ես երբէք չեմ ներելու Ջափարին, որ
ինքն է մեր թշուառութեան պատճառը: Եթէ
Ջափարը չը լինէր, Նուրէդդինը այժմ գերու-
թեան մէջ չէր մաշուի:

Ջափարը չը կարողացաւ այլ ևս լսել:
Ամեն մի խօսքը դանակի նման նրա սիրտն էր
կտրաւում: Հեկեկանքները ճնշում էին նրա

կուրծքը, և նա՝ գլուխը ձեռքերի մէջ առած՝ սկսեց փախչել:

Նա կանգնեց այն ժամանակ, երբ քաղաքից գուրս էր եկել, և այնտեղ՝ ծնկերի վրայ ընկնելով՝ սկսեց դառնալին լալ, խնդրելով Աստծուն ընդունելու իր զոջումը և սալորեցնելու թէ ի՞նչ անէ: Մտածողութեան ու աղօթքի մէջ անցկացրեց ամբողջ գիշերը, և առաւօտեան դէմ արդէն նա գիտէր՝ թէ ի՞նչ է անելու:

Երկրպագելով հայրենի քաղաքին՝ Ջափարը, առանց ժամանակ կորցնելու, ճանապարհ ընկաւ դիւղից գլուղ, քաղաքից քաղաք, կերակրուելով հաւարած ողորմութեամբ, և իր եղբոր գերի վերցրած թշնամի ամիրապետի մայրաքաղաքը տանող ճանապարհը սրան նրան հարցնելով:

VIII.

Վերջապէս հասաւ թշնամու գլխաւոր քաղաքին: Նա յիշեց՝ թէ ի՞նչպէս մի ժամանակ մտել էր այնտեղ իրր յաղթական նուաճող, իսկ այժմ նա մտնում էր այնտեղ որպէս մութացկան, բուրձ հագած:

Երկրի վեհապետի պալատին հասնելով՝ սկսեց խնդրել, որ թոյլ տան նրան ամիրապետին տեսնելու և յայտնելու իր աղերսը. բայց պահակ զինուորները վռնդեցին նրան: Սակայն նա չը

հեռացաւ պալատից և սպասում էր՝ թէ երբ կը տեսնէ ամիրապետին զբօսանքի գնալիս: Այդպէս նա երեք օր մնաց այդտեղ: Արեւ այրում էր նըրան, քամին ամեն կողմից կիզիչ աւազով հարուածում. բայց նա պալատից հեռանում էր միայն հարեան տներից ողորմութիւն խնդրելու համար: Նրան խմացնում էին ու սեղանի մնացորդներով կերակրում:

Վերջապէս չորրորդ օրը նա խմացաւ պահակներից, որ ամիրապետը պատրաստում է այդ օրը բազէի որսի գնալու: Ահա բացուեցին դռները, և գեղեցիկ ձիերի վրայ նստած՝ գուրս եկաւ շրախումբը: Ինքը ամիրապետը հեծել էր ձիւնի պէս սպիտակ մի հրաշագեղ ձի և բռնել էր ձեռքի վրայ մի բազէ: Երբ նա երեաց պալատի դռների առաջ, բոլոր այդտեղ կանգնած ու մօտով անցնող մարդիկ երեսների վրայ ընկան նրա առաջ: Ջափարն էլ խոնարհուեց մինչև գետին, և չնայած՝ սկսեց արտասուալից խնդրել նրան.

— Լսիր ինձ, ողորմած ամիրապետ:

Բայց ամիրապետը մութացկաններին լսելու ժամանակ չունէր: Անցաւ նա մօտով առանց կանգ առնելու: Այդ ժամանակ պահակ զինուորներից մէկը Ջափարին առաց.

— Սպասիր, երբ որսից յետ կը դառնայ, այն ժամանակ խնդրիր: Եթէ որսը յաջող լինի,

ամիրապետն էլ ողորմած կը լինի: Եթէ չէ, ոչինչ մի սպասիր:

Եւ Ջափարը կրկին կանգնած՝ սպասում է: Հէնց որ հեռուից նկատեց՝ թէ վերադառնում են որսից, առաջ անցաւ և սկսեց սպասել ամիրապետի մօտենալուն: Երբ նրա ձին հաւասարուեց իրան, Ջափարը ծունկ չոքեց, և նորից բարձրաձայն սկսեց աղաչել, որ լսէ նրան ամիրապետը:

Ամիրապետը ձին կանգնեցրեց ու հարցրեց.

— Ի՞նչ է ուզում այս մուրացկանը:

— Յալթաիան մեծ վեհապետ, — սկսեց խօսել Ջափարը, — Աստուած թող զթուլթեամբ լցնէ քո սէրտը: Լսիր նուաստ սարուկի խորնդիւրը, որի կեանքը քո ձեռքին է:

— Ո՞վ ես դու, — հարցրեց ամիրապետը:

— Ես եկել եմ քո աւերած Մուսուլ քաղաքից: Քեզ մօտ գերութեան մէջ մաշում է իր կեանքը նուրէղդինը, Մահմէդ Ալու որդին: Մտածիր, ամիրապետ, նա քո լինչին է հարկաւոր, այնպէս թոյլ ու խաղաղ մարդը: Գլխի նրա խեղճ ու կոյր հօր վրայ, արձակիր նուրէղդինին:

— Ի՞նչպէս ես համարձակում անհանգիստ անել ինձ ալղալիսի դատարկ բաներով, — բնդհատեց նրան ամիրապետը դժգոհ ձայնով: — Գերիներին ձրի չեն արձակում: Թող ծերուկը

աւելի խելօք գեսպան ուղարկէ, հեռն էլ հարուստ փրկանք, այն ժամանակ կը լսեմ նրա խնդիրը:

Եւ՝ յօները կիտելով՝ ամիրապետը պատրաստուեց առաջ անցնելու, բայց այդտեղ Ջափարը գոչեց աւելի կսկծազին.

— Լսիր, ամիրապետ, մինչև վերջը: Ծերունի Մահմէդ Ալին բոլորովին անարանդ է եղած քո զինուորների ձեռքով. նա ոչինչ չունի տալու իր որդու համար: Ես եկել եմ քեզ առաջարկելու փրկանքի փոխարէն նրա միւս որդուն, Ջափարին:

— Ջափարին, — բացականչեց ամիրապետը:

— Ջափարին, իմ հօր ամենաշարագոյն թըշնամուն, որ այնքան վնասներ է պատճառել մեր տէրութեան: Օ՛, եթէ նա լինէր իմ ձեռքին, ամիրապետի խօսքս վկայ, առանց մտածելու ես նրան կը փոխանակէի իմ գերիներից մեկ հետ որ ուզէին:

— Վկայ եմ կանչում Աստծուն, որ Ջափարը քո գերին կը լինի այն օրը, երբ նուրէղդինը ազատ կարձակուի, — ասաց Ջափարը:

— Նախ նրան տուր ինձ, — ասաց ամիրապետը, — այն ժամանակ կը հաւատամ:

Մի քանի ակնթարթ Ջափարը տատանուեց, բայց յետոյ ամբողջ հասակով ուղղուելով և համարձակ նայելով ամիրապետի աչքերին՝ հաստատ ձայնով ասաց.

— Վեր առ ինձ, Ջափարը քո առաջն է։
 Չորս կողմը կանգնած ամբողջ մի անի
 քաշեց ու Ջափարից յետ յետ քաշուեց, բար-
 ձրաձայն իր զարմանքը արտայայտելով։

Ամիրապետը երկար ու սուր հայեացքով
 նայում էր հայից ընկած մուրացկանին, ջանա-
 լով նրանում ճանաչել իր նախկին երեկի հակա-
 ուսկորդին։

«Այդպէս է արդեօք, և ինչպէս իմանալ
 ճշմարտութիւնը» կարծես մտածում էր նա և
 աչքերը չէր հեռացնում հերոսից։

— Եթէ այդ այդպէս է, ուրեմն դու շատ
 համարձակն ես, — ասաց վերջապէս ամիրապետը։
 — Իսկ ի՞նչ, եթէ ես հրամայեմ քեզ ցիցը հա-
 նել, և հղբօրդ էլ բաց չը թողնեմ, — ասաց
 ամիրապետը քմծիծաղով։

— Ես քո ձեռքին եմ, մեծ վեհապետ — պա-
 տասխանեց հանդիստ կերպով Ջափարը, — թէև
 ոչ իբրև թշնամի եմ եկել այժմ քո երկիրը,
 այլ իբրև անգէն մի պանդուխտ։ Բայց ես ինձ
 տալիս եմ քո ձեռքը, արա՛ ինձ, ինչ ուզում ես,
 միայն բաց թող իմ հղբօրը։ Նա անմեղ է, եր-
 բէք ձեռք չէ տուել քո գինուորներից սր և է
 մէկին. խղճս նրան։ Օ՛, ամիրապետ, Աստուած
 քեզ չի թողնի նենգութեամբ վարուելու իմ
 ազնւոյի հետ։ Ես ինձ մատնեցի՝ յուսալով քո
 ողորմածութեան ու արդարութեան վրայ դէպի

իմ եղբայրը։

Ամիրապետը լսում էր նրան՝ յօնքերը կախ-
 Ջափարի համարձակութիւնն ու վեհանձնու-
 թիւնը շանթահարել էին նրան։ Մի բոսղե մտքի
 մէջ ընկաւ, յետոյ գլուխը բարձրացնելով ա-
 սաց։

— Լաւ, վաղը կը նայենք։ Իսկ առ այժմ
 վերցնել նրան, — դարձաւ նա ծառաներին, և
 ներս մտաւ պալատի դռներից։

Ջափարին կապեցին ու տարան գնդան։

IX

Հետեւեալ օրը ամիրապետը ուղեց համո-
 ղուել թէ եկուոր մուրացկանը իսկապէս Նուրէդ-
 դինի եղբայրն է թէ ոչ. հրամայեց՝ նրանց հա-
 մար անտպասելի կերպով երես առ երես բերել
 նրանց։ Միմեանց տեսան թէ չէ, հղբայրները
 հեկեկալով մէկմէկու վզով փաթաթուեցին։

— Ջափար, Ջափար, դու էլ այստեղ, —
 վշտազին բացականչեց Նուրէդդինը։

Ջափարը սիրտ չարեց հղբօրն ասելու՝ թէ
 ինչը նրան այդտեղ է առաջնորդել։ Նա միայն
 ասաց։

— Մեր խեղճ հայրը և կլինդ քո բուն
 կարօտն են քաշում, սիրելի եղբայր։

Նոյն օրը ամիրապետը հրամայեց արձակել
 Նուրէդդինին, իսկ Ջափարին պահել ամուր
 փականքների տակ։

Նուրէղզինը զնդանից դուրս եկաւ, օրհնելով երկինքը և չը գիտենալով՝ ինչին վերադրել ամիրապետի այդ ողորմածութիւնը, և միայն մայրաքաղաքի փողոցներով անցնելիս՝ ճանապարհի համար ողորմութիւն հաւաքելով՝ նա լսեց իր եղբօր վեհանձն սխրագործութեան պատմութիւնը, և հասկացաւ թէ ինչ թանկ գնով է գնուած իր ազատութիւնը։ Նա դարձեալ վաղեց եկաւ զնդանի դռների մօտ և սկսեց պահապաններին հարց ու փորձ անել։ Նրանք հաստատեցին այն ամենը, ինչ որ լսել էր նա քաղաքի բնակիչներից։ Այն ժամանակ ըսկըսեց լաց լինել և յուսահատաբար ձեռքերը կոտրատել։ Նա սլացաւ բանտի վերակացուի մօտ, ազաչեց նրան խնդրել ամիրապետից վրձիւք փոխելու։ Նրան պատասխանեցին՝ թէ ամիրապետը իր հօր տուած խոստումն է կատարում, որը մահուան անկողնում կտակել էր իր ժառանգին Ջափարից վրէժ առնել, բայց նա, ողորմած ամիրապետը, յարգելով Ջափարի արիւթիւնն ու մեծանձնութիւնը, խոստանում է մահով չը պատժել իր երկրի թըշնամուն, եթէ նա չը փորձէ գերութիւնից փախչել։

Խզճալով Նուրէղզինի անմխիթար վշտին, բանտի վերակացուն թոյլատրեց նրան եղբօրը հրաժեշտ տալու։ Այդ վերջին տեսութեան՝ Նու-

րէղզինը դառնապէս լաց էր լինում, բայց Ջափարը հանգիստ էր, և ասաց նրան հրաժեշտի ժամանակ։

— Գնա խաղաղութեամբ, իմ սիրելի եղբայր։ Ասա մեր հօրը, որ Աստուած ներշնչեց ինձ այսպէս վարուելու։ Իմ խիղճն այն ժամանակ միայն կը հանգստանայ, երբ դու կը մխիթարես մեր հօրը և ընտանիքդ քո վերադարձով։ Հաւատա, որ ես իմ արածի համար երջանիկ եմ։ Թող Աստուած օրհնէ քո վերադարձի ճանապարհը։

Ջերմագին ողջագուրուելով՝ հրաժեշտ տուին եղբայրները և բաժանուեցին։

X.

Եւ ահա Նուրէղզինը կրկին իր հայրենի քաղաքումն է, ուր նա վերադառնալու յոյս չուներ։ Տկար և ուժաստատ, հազիւ կարողացաւ հասնել մինչև չուկայի հրապարակը, որտեղ թուլացած ընկաւ հաւաքուած ժողովրդի բազմութեան մէջ։ Զուտով ամենքն էլ նրան ճանաչեցին։ Յնձութեան ազազակներով զանազան կողմեր վազեցին մարդիկ՝ Մահմէդ Ալուն գտնելու, որ այդ երջանիկ լուրը յայտնեն նրան։ Ծերունին այդ միջոցին ման էր գալիս քաղաքում ողորմութիւն հաւաքելու՝ Նուրէղզինի կնոջ ընկերութեամբ։

Որդու բնագոտջելու շտապելով՝ ծերունին
ոյժ էր տալիս իր թոյլ ու զոզոջուն ստրկին,
հազիւ հասնելով Ալֆալմային, որ աճապարում
էր ամուսնուն տեսնելու։ Սրտաշարժ ու բեր-
կրբալից էր նրանց հանդիպումը վերադարձած
զերու հետ։

Ջաֆարի արածն իմանալով՝ Մահմէդ
Ալին աչքերը երկինք բարձրացրեց, չնորհա-
կալով թիւն յայտնեց Աստծուն, և նրա աչքերից
խանդակաթ արցունքներ հոսեցին։

—Օ, որդեակ, իմ Ջաֆարս. ի՜նչպէս
կուզէի սեղմել քեզ կրծքիս։ Այժմ, միայն այժմ
հասար զու ճշմարիտ մեծութեան ու անմահու-
թեան. զու այդ ուրիշների համար արեցիր,
մոռանալով ինքզինքդ։

Վերադարձաւ արդեօր Ջաֆարը զերու-
թիւնից, թէ աշխտեզ զնդանումն էլ մեռաւ,
այդ մասին ժողովրդական տւանդութիւնը տար-
բեր է խօսում։ Բայց նրա սխրագործութեան
պատմութիւնը մինչև այսօր էլ զեռ կենդանի է
ժողովրդի յիշողութեան մէջ, և յաւիտեան
կը մնայ իբրեւ պայծառ օրինակ սիրոյ և
անձնուիրութեան։

«Ազգային գրադարան

NL0254548

13.522